Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief 58
Jaargang 21 (2009)
Nummer 1

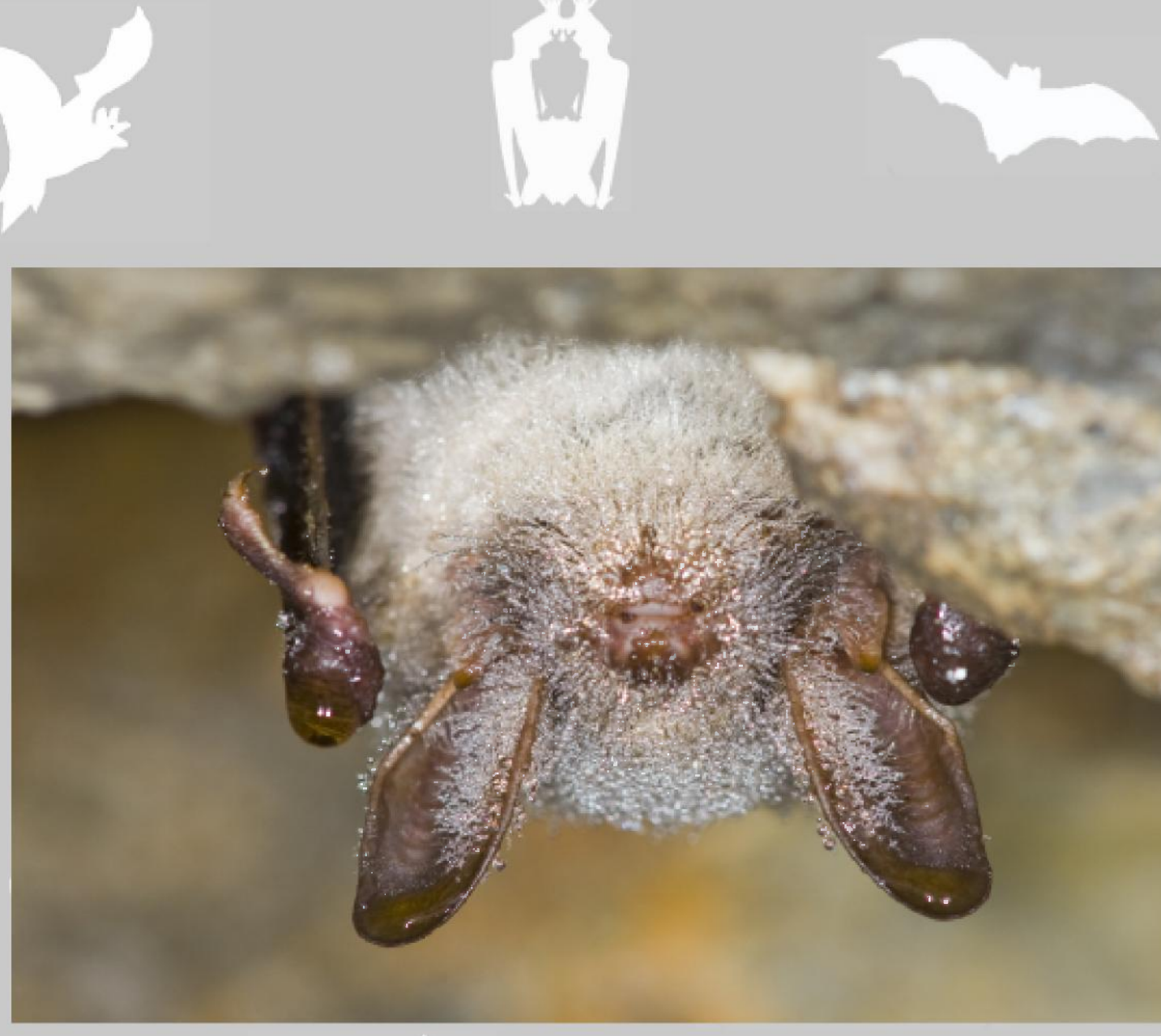

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van
de Vleermuiswerkgroep Nederland

ISSN 0928-3587

Redactie:
Carolien van der Graaf, René Janssen,
Annemieke Ouwehand

Redactieadres:
Carolien van der Graaf
Ellekomstraat 70
2573 XG Den Haag
vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten,te redigeren en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

People from outside the Netherlands can subscribe to the Newsletter by sending an e-mail to vlen@vzz.nl to become a VLEN member.

Adreswijzigingen kunnen rechtstreeks doorgegeven worden door te mailen naar: leden@vzz.nl.

Afbeelding voorplaat:
Vale vleermuis
foto René Janssen

Inhoud

3 Introductie
door Annemieke ouwehand

4 Gooise Vleermuiswerkgroep opgericht
zie: www.gooivleer.tk

5 Verslag Gooise Vleermuiswerkgroep
door Martina Evers

5 Gedicht De Vleermuis
door Frans Budé

6 Campylobacter in vleermuismest!
door Wilma Hazeleger

7 Trésor; een echte schatkamer
door Pieter Blondé en Kévin Pineau

10 Oproep: Hoe zou JIJ de vleermuis beschermen?
door: Carolien van der Graaf, Annemieke Ouwehand, Anne-Jifke Haarsma

11 Update onderzoek vleermuizen in Langbroekwetering gebied
door Annemieke Ouwehand

12 Hoe ruig is de ruige?
door Jasja Dekker

14 Natura 2000 en vleermuizen in Nederland
door Johan Thissen

17 Het belang van groeven in het najaar voor vleermuizen!
door Jaap van Schaik

18 Korte nieuwsberichten

20 Agenda

21 Adressen

Introductie

door Annemieke Ouwehand

Beste allen,

Vanaf januari 2009 ben ik als algemeen lid een nieuwe aanwinst voor het Vlen-bestuur. De wervende tekst uit nieuwsbrief 55 en de leuke en enthousiaste contacten met veel vleermuisliefhebbers, hebben mij over de streep getrokken om in mijn vrije tijd nóg meer met vleermuizen te gaan doen.

Vanuit mijn werk bij een ecologisch adviesburo ben ik via de "vleermuizen en planologiecursus" betrokken geraakt bij vleermuizen. Voor die tijd wist ik al wel van het bestaan van vleermuizen, maar hield ik me er niet erg mee bezig. Sinds 2004 is dat allemaal veranderd met dit lidmaatschap als jongste vleermuizenfeit.

Je kan mij kennen van verschillende cursussen en excursies en als een van de vaste deelnemers aan het VZZ project over vleermuizen in de Langbroekerwetering. Ik ben woonachtig in een prachtige oude boerderij in Rheden, helaas zonder grootoren onder het dak, maar wel met de Veluwezoom als achtertuin.

In mijn vrije tijd houd ik me, naast vleermuizen, onder andere bezig met activiteiten bij de Rhedense Schaapskudde en met klussen aan een vakantiehuis in de Ardennen.

Ik hoop voor jullie een inspirerende nieuwsbrief te maken, een geweldige Nacht van de (Europese) Vleermuis te organiseren en een informatieve maar vooral gezellige Vleermuisdag neer te zetten. Dit alles uiteraard samen met de andere bestuursleden!

Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW) opgericht

zie www.gooivleer.tk

Sinds september 2008 is de Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW) opgericht.

Hoe het is begonnen

Begin 2008 is Landschap Noord-Holland gestart met een Cursus Vleermuizen inventariseren in Gooi en Vechtstreek. De organisatorische kant werd gedaan door Jelle Harder, werkzaam bij Landschap Noord-Holland. Rombout de Wijs werd als vleermuisdeskundige bereid gevonden de inhoudelijke inbreng van de cursus te verzorgen. Via een persbericht werd de aandacht gevestigd op de nieuwe cursus. Er bleek genoeg belangstelling te zijn voor dit onderdeel van de natuur.

De cursus werd een succes. Dat resulteerde tenslotte in de oprichting op 4 september 2008 van een nieuwe werkgroep met een bestuur. Paul Keuning komt de eer toe dat de werkgroep als naam kreeg: Gooise Vleermuiswerkgroep. Intussen is er een prachtig en origineel logo gemaakt dat je hierboven ziet.

Doel van de werkgroep

Met de cursus was het doel de verschillende vleermuizen te leren herkennen en te leren hoe het inventariseren in zijn werk gaat. Deze doelen zullen ook altijd onderdeel van de werkgroep blijven. Verder kijkend is het doel natuurlijk om na te gaan waar welke vleermuizen in de regio voorkomen. Hier is al aardig wat van bekend, maar de meeste informatie dateert van al wat langer geleden. Zo kan er aandacht worden besteed aan het opsporen van vleermuiskolonies en onderzocht worden of er op kerkzolders vleermuizen voorkomen. Er zijn mogelijkheden genoeg.
Intussen zijn er van de cursusgroep enkele mensen afgevallen, maar het goede nieuws is dat er door de ontstane bekendheid van de werkgroep ook weer nieuwe mensen zijn bijgekomen. De ledenlijst telt nu (december 2008) 18 leden en 3 belangstellenden die graag op de hoogte willen blijven en incidenteel mee willen doen.

Activiteiten

We willen dus doorgaan met inventariseren en ons hierbij soms richten op speciale soorten. Hiertoe kunnen bat-detectors in bruikleen worden gegeven. Daarnaast organiseren we bijeenkomsten, waarbij verschillende aspecten van vleermuizen in het algemeen en in deze regio aan bod zullen komen. Voor de nieuwe leden houden we in maart 2009 opnieuw een introductie-lezing.
We werken nauw samen met de NOZOS en de VLEN-VZZ.

Belangstellenden kunnen zich opgeven bij de coordinator: Paul Keuning
email: p.keuning@tiscali.nl

De GVW heeft een eigen web-pagina die te vinden is via: **www.gooivleer.tk**
Hierop staan ook de contactgegevens van de Gooise Vleermuiswerkgroep.

Verslag van de Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW)

door: Martina Evers

Op donderdagavond 5 februari 2009 vond een zeer geslaagde contactavond plaats voor de leden van de nog jonge Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW). De GVW is ontstaan op initiatief van Landschap Noord-Holland. Het afgelopen jaar werd in het Gooi een cursus Vleermuizen herkennen georganiseerd onder leiding van Rombout de Wijs. De cursus werd een succes en resulteerde in de oprichting van een nieuwe werkgroep, de GVW. De eerste contactavond in 2009 werd bijgewoond door 19 belangstellenden. Na wat mededelingen door Paul Keuning, coördinator GVW, deed hij enthousiast verslag van de VLEN-dag die hij bezocht had in oktober. Hierna volgde een korte presentatie met foto's van het bezoek aan overwinterende vleermuizen in de bunkergangen van Naarden-Vesting. Er werden deze winter waarnemingen gedaan van de Water-, Baard- en Grootoorvleermuis. De rest van de avond luisterde en keek de groep geboeid naar een presentatie van Zomer Bruijn waarin vele soorten vleermuizen, wetenswaardigheden en anekdotes de revue passeerden. De avond vloog om en was te kort voor al het materiaal dat Zomer Bruijn had meegebracht.

In 2009 staat opnieuw het leren herkennen en inventariseren op de agenda. Dit met als doel natuurlijk om na te gaan waar welke vleermuizen in de regio voorkomen. Hier is al aardig wat van bekend, maar de meeste informatie dateert van al wat langer geleden. De werkgroep wil doorgaan met inventariseren en zich hierbij zo mogelijk richten op speciale soorten. De eerstvolgende bijeenkomst is op donderdagavond 2 april. Van mei tot en met september is een excursieprogramma buiten voor training van soortherkenning.

John Hageman schrijft en verzamelt gedichten over vleermuizen.
De volgende in de reeks is een gedicht van Frans Budé:

De vleermuis
Myotis myotis

Ik hoor weer water
langs mijn oor

De avond legt aan
Spanen van wind

Donkere tijd. Vliegend tuig
Wind die trekt

het landschap in,
zomaar op je wenk

Je brak je vleugelslag
bij het keren van de nacht

Dat dat nu alles was.

foto René Janssen

Frans Budé
(Vlammend Marmer Meulenhoff, Amsterdam 1984)

Campylobacter in vleermuismest !

door Wilma Hazeleger - Wilma.hazeleger@wur.nl

Resultaten van onderzoek naar de aanwezigheid van ziekteverwekkende bacteriën in vleermuismest.

In 2007 is al verteld over ons onderzoek naar de rol die vleermuizen mogelijk spelen in de besmettingskringloop van ziekteverwekkende bacteriën zoals *Campylobacter* en *Salmonella*, twee belangrijke veroorzakers van voedselinfecties (VLEN-Nieuwsbrief nr 53 Jaargang 19 2007-3, p17-18). Dit jaar (2008) was een vervolg van dit onderzoek mogelijk door de hulp van diverse enthousiaste vleermuis-vangers die bereid waren om mest te verzamelen. In totaal is de mest van 568 vleermuizen onderzocht. Fig. 1 geeft een overzicht waar *Campylobacter*-positieve dieren zijn gevonden.

In 2007 is *Campylobacter* aangetroffen in de mest van meervleermuizen en rosse vleermuizen. In 2008 zijn watervleermuizen, gewone dwergvleermuizen, Bechstein's vleermuizen en een ingekorven vleermuis positief bevonden. *Campylobacter* wordt dus in meerdere soorten aangetroffen, op diverse locaties in Nederland. De overdracht vindt waarschijnlijk plaats van vleermuis op vleermuis en via voedsel/water. Daarnaast kunnen vleermuizen de omgeving (en vleermuisvangers!) besmetten via de mest. We kunnen nu vaststellen dat vleermuizen, overigens net als andere dieren zoals vogels, een rol spelen in de besmettingskringloop van *Campylobacter*. Dit geldt niet voor *Salmonella* want deze bacterie is niet aangetoond in de mest.

Figuur 1: Vanglocaties van Campylobacter-positieve dieren (aantal positieven/totaal aantal onderzochte dieren) in 2007 (4/64, roze) en 2008 (13/568, groen).

In toekomstig onderzoek zullen we de gevonden stammen genetisch karakteriseren om mogelijke verbanden te leggen met stammen die geïsoleerd worden uit landbouwhuisdieren en patiënten. Daarnaast zullen we op zoek gaan naar andere bacteriën in de mestmonsters.

Dankwoord: Hartelijk dank aan alle vleermuismest verzamelaars: zonder jullie medewerking zou dit onderzoek niet mogelijk zijn, fijn dat jullie wilden helpen met monsters verzamelen! Wilma Jacobs, Rijkelt Beumer en Wendy van Overbeek, hartelijk dank voor jullie hulp bij het microbiologische deel.

Download presentatie Vlen-dag

De presentatie is te downloaden via topmenu, download bestanden, vlendag 2008 presentaties.

Trésor; een echte schatkamer

Door Pieter Blondé , pieterblonde@hotmail.com Vleermuiswerkgroep Natuurpunt en Kévin Pineau, kevin.pineau@espaces-naturels.fr Boswachter Réserve Naturelle Trésor

2,5 maand vleermuizeninventarisatie in tropisch regenwoud

Trésor

Frans Guyana, een stukje overzees Frankrijk in Zuid-Amerika is nog voor meer dan 90 % bedekt met primair regenwoud. In combinatie met beperkte transportmogelijkeden resulteerde dit in een 'veilige' plek waar de natuur ongestoord zijn gang kon gaan. Momeneel is meer dan de helft van het land bedreigd door legale en illegale goud ontginning. Op initiatief van de universiteit van Utrecht is er een nieuw natuurreservaatsproject 'Trésor' van 25 km² gestart met het oog op het behoud van een bijzonder stuk regenwoud. Om de waarde van het gebied beter te kunnen inschatten lopen diverse inventarisatieprojecten. In dit artikel geven we kort de gebruikte methodieken en resultaen van de vleermuizeninventarisatie uitgevoerd zomer 2008.

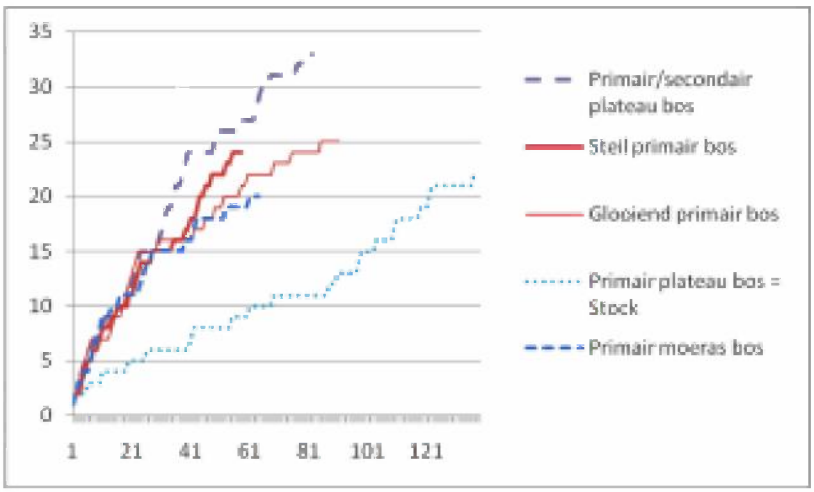

Figuur 1: Trésor in Frans Guyana

Frans Guyana heeft als westelijk buurland Suriname en als zuidelijk buurland Brasilië. Het woud vormt er één geheel met het aangrenzende Amanzone-bekken. Het Zuid-Amerikaanse regenwoud is het grootste tropische regenwoud ter wereld en kent een uitzonderlijke diversiteit, bijvoorbeeld één ha woud in het reservaat telt 164 boomsoorten (www.tresorrainforest.org). Het reservaat is gelegen op één van de 'natste' heuvels van zuid Amerika. Jaarlijks valt er meer dan 4000 mm water. Gecombineerd met een luchtvochtigheid tussen 80 en 98 % en een bijna constante temperatuur van 26 °C is dit niet enkel een ideaal klimaat voor schimmels, maar ook voor vleermuizen.

Veldwerk

Tijdens het veldwerk was de hoge luchtvochtigheid het vervelendste probleem voor het materiaal. Voor ons zorgden diverse kleine maar hard bijtende insecten voor het grootste ongemak en de meeste externen waren erg bang voor spinnen en slangen. Het grootste reële probleem was echter het risico op verdwalen. Misschien vrij onverwacht, maar de grootste doodsoorzaak zouden toch de vallende bomen en takken zijn. Bijna wekelijks kreeg ik wel een tak(je) op mijn hoofd te verduren…

Aantal soorten

Ter voorbereiding van dit onderzoek werd de uitgebreide Zuid-Amerikaanse vleermuizen collectie in Naturalis bestudeerd. Ter plaatse volgden we hoofdzakelijk (Simmons et all. 1998, Charles-Dominique 2001 en Burton 2001) voor de determinatie. Enkele dieren die niet overeenkwamen met de literatuur zijn opgestuurd naar diverse specialisten. De meeste soorten (51 soorten van de 434 dieren) werd gevangen met mistnetten, die dagelijks verzet werden. Een klein aantal van de gedetermineerde vleermuizensoorten werd gevangen in de slaapplaats, waarvan 6 soorten in boomholtes en 1 soort in bladeren. Het totaal aantal gevangen soorten bedroeg 52 soorten van de 444 dieren. De meeste soorten gebruiken zeer stille echolocatie geluiden met een breed spectrum, waardoor het lastig is de soorten aan hun echolocatie te

Vervolg Trésor, een echte schatkamer

herkennen. Desondanks namen we per soort geluidsopnames bij het vrijlaten, omdat enkele auteurs (Barataud 2006, Leblanc 2005) geloven dat identificatie van vleermuizen in Frans Guyana soms mogelijk is.

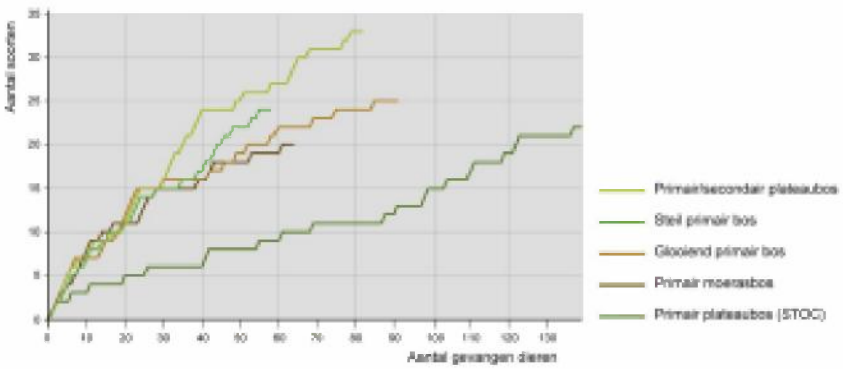

Figuur 2: Soorten accumulatie curve Trésor per biotoop

Biotopen

Het natte, heuvelachtige gebied van Trésor heeft een grote diversiteit aan biotopen van hoge toppen, steile of glooiende heuvels tot moerasachtige diepe dalen. Als we het aantal gevangen soorten afzetten tegen de verschillende biotopen geeft dat interessante resultaten.

Uit de reeds verzamelde gegevens lijkt dat op de overgang van weg / smalle bosstrook naar primair bos hoog op de heuvel de diversiteit het grootst was. In afnemende diversiteit gevolgd door het steile primaire bos, het glooiende primaire bos en het primaire moerasbos. De diversiteit in het plateaubos lijkt het laagst, maar dat is vermoedelijk omdat de mistnetten er nooit verzet werden (= stocktelling). De vangstgegevens van deze plaats worden in verdere analyse niet gebruikt. Ondanks dat er na 30 nachten reeds 444 dieren gevangen waren, is dat nog veel te weinig om de diversiteit van Trésor degelijk te kunnen vergelijken met andere gebieden. De soorten accumulatie curve per biotooptype laat zien dat totaal nog niet alle vleermuizensoorten per biotoop gevangen zijn. Het is echter wel duidelijk dat de diversiteit van Trésor gigantisch is vergeleken met de Nederlandse en Belgische hotspot voor vleermuizen: de Limburgse Mergelgroeven (ca. 25 soorten vergeleken met 52 soorten in Trésor).

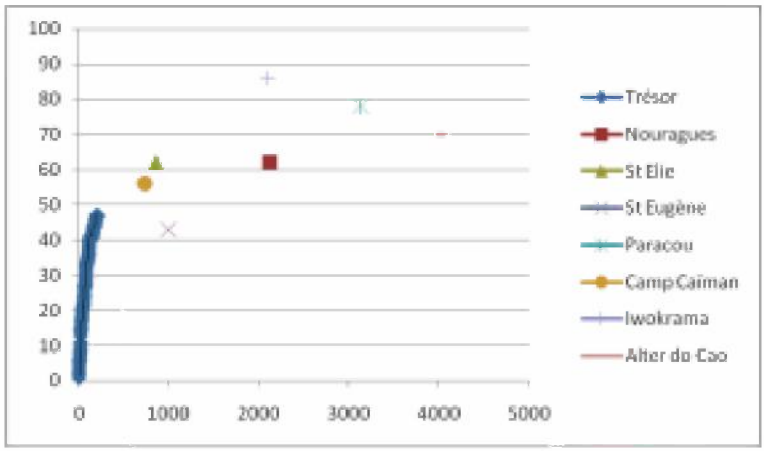

Figuur 3: Vleermuizen diversiteit op diverse plaatsen in Zuid Amerika

Figuur 4: Ectophylla macconnelli, een fruit etende vleermuis soort

Voedselkeuze

Naast een diversiteit aan biotopen, wordt er door de vleermuizen van Trésor ook een diversiteit aan voedselbronnen benut.

Ongeveer de helft van het aantal soorten was insecteneter. Gezien de enorme dichtheid aan muggen en andere insecten is dit niet verwonderlijk. Een derde van de soorten was fruiteter. Doordat vleermuizen zich tijdens de

Vervolg Trésor, een echte schatkamer

vlucht ontlasten, zijn ze efficiëntere zaadverspreiders dan fruitetende vogels die zich vaker al zittend in een boom ontlasten (Charles-Dominique 2001). De overige vleermuizen zijn nectar- en bloemetende vleermuissoorten (met aangepaste smal langwerpig gebit), vleesetende soorten (met o.a. een kikkerspecialist: Trachops cirrhosus en een vleermuisetende vleermuis: valse vampiervleermuis Vampyrum spectrum,…) en bloed drinkende vleermuissoorten (bv. vampiervleermuis Desmodus rotundus).

Voedselbron	% gevangen dieren	% gevangen soorten
Insecteneters	47	48
Fruiteters	33	37
Nectareters	16	9
Vleeseters	3	4
Bloeddrinkers	1	2

Figuur 5: Trachops cirrhosus, een kikkeretende vleermuis soort

'Gouden vernieling'

Behalve machtige vleermuizen waren er enkele grappige bijvangsten gaande van grote nachtvlinders tot kolibries, van kikkers en slangen tot een luiaard !

Samenvattend was het een ware verruiming om in contact te komen met de Zuid-Amerikaanse vleermuizen, zowel voor het enorme aantal soorten als de onderlinge diversiteit. In de werkelijkheid is het tafereel echter niet zo paradijselijk. De regenwouden van Frans Guyana staan onder druk van de illegale goudwinning. Met dit onderzoek in 'Trésor' kunnen we het belang van de regenwouden voor de biodiversiteit benadrukken. Ik hoop dat dit als argument gebruikt gaat worden om de 'gouden venieling' tegen te gaan.

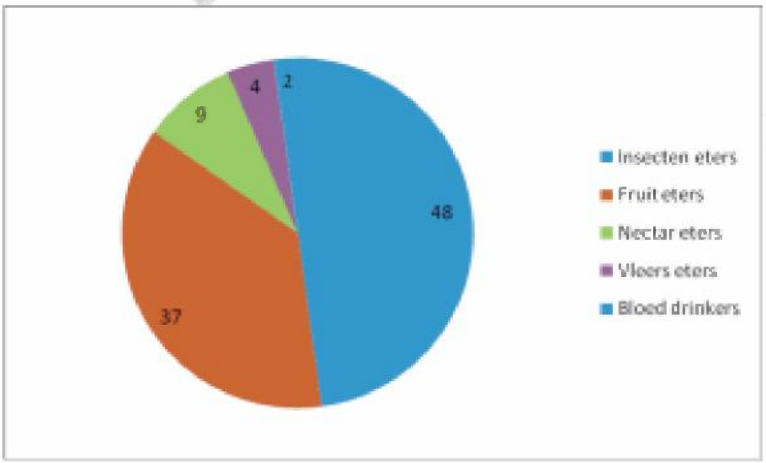

Figuur 6: % gevangen soorten per voedselrelatie

Download presentatie Vlen-dag via topmenu, download bestanden, vlendag 2008 presentaties.

BARATAUD *et al.* 2006. *Etude acoustique des chiroptères de Guyane ; mission Lucifer.*

BURTON K. LIM_ and MARK D. ENGSTROM, 2001. *Species diversity of bats (Mammalia: Chiroptera) in Iwokrama Forest, Guyana, and the Guianan subregion: implications for conservation.* Biodiversity and Conservation 10: 613–657

CHARLES-DOMINIQUE P., BROSSET A., JOUARD S., 2001. *Atlas des chauves-souris de Guyane.* Patrimoines Naturels, 49 : 172p.

LEBLANC F., 2005. *First elements to recognize Bats of French Guiana by their calls in the field.* Le Rhinolophe 17 : 63-77.

SIMMONS N.B., VOSS R.S., 1998. *The mammals of Paracou, French Guiana: a Neotropical lowland rainforest fauna. Part 1. Bats.* Bull. Am. Mus. Nat. Hist., 237: 1-219.

OPROEP: Hoe zou JIJ de vleermuis beschermen?

Door Carolien van der Graaf, Annemieke Ouwehand, Anne-Jifke Haarsma

Op de Vlendag heeft Marc van der Valk van Bureau Waardenburg een presentatie gehouden met de titel *'Kan de gewone dwergvleermuis niet van tabel 3?'*. Hierover is in de vorige nieuwsbrief (nr 57) een artikel verschenen.

Vanuit de praktijk (zijn werk bij een ecologisch adviesbureau) merkt hij dat onderzoekers 80-90% van de tijd hoofdzakelijk met de gewone dwergvleermuis bezig zijn. Er wordt verwoed onderzoek gedaan naar allerlei kleine en grote, belangrijke en onbelangrijke verblijfplekken, in het kader van sloop- en nieuwbouwprojecten. Initiatiefnemers worden op kosten gejaagd, zonder dat helder is of dat de vleermuizen ten goed komt.

Dit moet anders of kan beter!

In zijn presentatie roept Marc de Vlen aan tot actie. Vandaar deze oproep. We dagen jullie uit om mee te denken over de manier, waarop je vleermuizen het best kunt beschermen.

Hoe zou JIJ de vleermuis beschermen?

- Moet de bescherming zich op alle soorten richten of verdienen extra 'kwetsbare' of extra 'zeldzame' soorten meer aandacht?

- Waarnaar doe je onderzoek:
  a) Verspreidingsonderzoek op locaties van ruimtelijke ontwikkelingen,
  b) Verspreidingsonderzoek om 'lege' kilometerhokken te vullen
  c) Proactief onderzoek, gericht op ruimtelijke knelpunten voor vleermuizen
  d) Gericht onderzoek naar soorten of functies daar waar kennislacunes zijn?

- Wat is het meest beperkend voor een populatie vleermuizen:
  a) de beschikbaarheid van geschikte verblijven,
  b) de beschikbaarheid van geschikte foerageergebieden of
  c) de bereikbaarheid van verschillende delen van het leefgebieden?

- Wanneer zijn compenserende maatregelen nodig en wanneer kunnen ze achterwege worden gelaten?

- Hoe bescherm je vleermuisverblijven bij verbouwingen of renovaties waarvoor geen bouwaanvraag nodig is of waar geen andere ruimtelijke procedure wordt gevolgd?

- Hoe kan de handhaving verbeterd worden bij de kap van bomen of sloop van gebouwen met vleermuisverblijven?

- Hoe zou jij een proactieve vleermuisbescherming vormgeven?

In onderlinge discussie willen we tot beter werkbare concepten komen om de vleermuisbescherming vorm te geven. Deze oproep is dan ook bedoeld om die discussie een stimulans te geven en daarmee om de vleermuisbescherming te verbeteren.

Vervolg oproep

Op **www.vleermuis.net** is meer informatie over dit onderwerp te vinden onder het menu *'bescherming'* en vervolgens *'wetgeving nieuws'*. Hier is ook de **POLL 'Kan de dwergvleermuis niet van tabel 3'** opgenomen.

Daarnaast zijn we op het forum een discussie gestart. Hierbij nodigen we jullie uit om mee te discussiëren.

Geef je mening op www.vleermuis.net

Alle vleermuiswerker worden uitgenodigd om deel te nemen aan de discussie. Tot nu toe hebben al een groot aantal mensen hebben toegang gekregen tot deze discussie. Door in te loggen en vervolgens naar het forum te gaan kun je zien of je al mee kunt discussieren. Als dit nog niet het geval is, stuur dan een mailtje naar (vlen@vzz.nl).

Als vervolg op de forumdiscussie willen we een discussiemiddag organiseren, waarbij we verschillende partijen (vleermuisbeschermers, beroepskrachten, overheid en vrijwilligers) uitnodigen. Het doel van de discussie middag is om tot werkbare concepten te komen om de vleermuisbescherming vorm te geven.

Update onderzoek vleermuizen in Langbroekwetering gebied

door Annemieke Ouwehand

Het vleermuizenproject voor de Langbroekerwetering (provincie Utrecht) gaat dit jaar zijn derde jaar in. In de Langbroeknieuwsbrief van november vorig jaar is aangegeven, dat er al veel waarnemingen van vleermuizen in het onderzoeksgebied verzameld zijn. Zoals bekend levert (vleermuis)onderzoek veel antwoorden, maar wellicht nog meer vragen. Zo ook in dit geval. Komend jaar willen we graag een antwoord vinden voor de onderstaande punten:

- In de omgeving van Driebergen en Leersum zwerven groepen laatvliegers rond. Ondanks de geleverde inspanning is het tot nu toe nog niet gelukt de verblijfsplaatsen van deze groepen te vinden. De inzet voor het vinden van deze groepen is inmiddels verhoogd tot twee taarten.
- Nu de verblijfsplaats van de franjestaartgroep bij Elst sinds vorig jaar bekend is, is het van belang de locaties van de franjestaartgroep in de omgeving van Leersum te ontdekken.
- Daarnaast vliegen er tot op heden onbekende myoten rond op landgoed Hindersteyn bij Langbroek. Dit jaar hopen we er achter te komen welke myoot het betreft en waar deze verblijven.

We krijgen het dus druk en daarbij is hulp van harte welkom. Ben je enthousiast en heb je zin om 's avonds en nachts buiten en wakker te zijn? Stuur dan een email naar vlereninlangbroek@vzz.nl of neem contact op met Eric Jansen (ervaring met vleermuisinventarisatie of batdetectorwerk is niet vereist). Bij voorbaad dank namens de Zoogdiervereniging VZZ en de Vereniging Natuur en Milieu Wijk bij Duurstede.

meer informatie: zie www.vzz.nl

Hoe ruig is de ruige? Migratie van de ruige dwergvleermuis in beeld

door Jasja Dekker Zoogdiervereniging VZZ

Op de VLENdag gaf ik een presentatie over de migratie van de ruige dwergvleermuis. Die presentatie had eigenlijk vier doelstellingen:

1. de eerste resultaten van het ruige dwergvleermuis onderzoek van VWG presenteren,
2. laten zien dat ook een algemene, "achtertuinsoort" interessant is,
3. een staalkaart geven van lopend onderzoek en
4. een oproep doen om daaraan mee te doen.

Migratie

Ruige dwergvleermuis vliegt elk jaar van de kraamkolonies in Noord-Oost Europa naar overwinteringsgebieden in Zuid-West Europa (figuur 1). Onderweg en bij aankomst in de overwinteringsgebieden wordt gepaard. Met jaarrond onderzoek aan bezetting van nestkasten kon men goed ontdekken wanneer de trek plaatsvindt: de dieren trekken in maart-april langs de Bodensee, trekken in mei Noord-Polen door, en komen zijn in juni en juli in de kolonies in bijvoorbeeld Brandenburg. In augustus ziet men weer een piek in aantallen, in Noord-Polen, maar ook bij paarverblijven in Brandenburg. In september en oktober komen er weer veel dieren langs de Bodensee. Dat is het moment dat men ook in Nederland de meeste ruige dwergvleermuizen gezien worden.

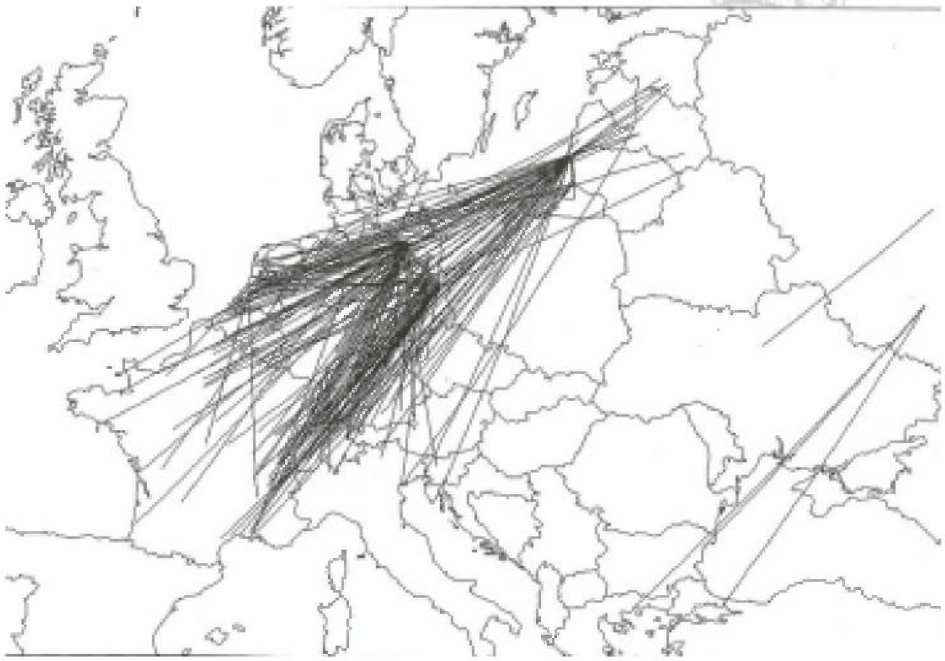

Langeafstandstrek van de ruige dwergvleermuis volgens ring-terugmeldingen. Bron: Hutterer *et al.*, 2005. *Bat migrations in Europe. A review of banding data and literature.* Naturschutz und Biologische Vielfat, Heft 28. Federal Agency for Nature Conservation, Bonn.

Nederland: wanneer?

In Nederland zijn in het najaar naar schatting 50.000 tot 100.000 ruige dwergvleermuizen aanwezig, maar waar de dieren precies trekken, en wanneer is nog onduidelijk. Uit de database van de Zoogdiervereniging blijkt wel dat er jaarlijks in augustus of september een behoorlijke piek in waarnemingen is, maar mogelijk wordt die beïnvloed doordat veel mensen alleen in het najaar gericht naar ruige dwergvleermuizen onderzoek doen: dan is het niet verbazend dat er alleen in het najaar dieren waargenomen worden!

Gelukkig zijn er ook een aantal mensen, die jaarrond onderzoek doen naar het voorkomen van ruige dwergvleermuizen. Zo doen onder andere Peter Twisk, Jan Boshamer, Theo Douma en Peter Lina al jaren onderzoek met behulp van vleermuiskasten. Door deze regelmatig (in het geval van Peter Twisk wekelijks!) te controleren, kan men de aantallen zien toenemen, en weer zien afnemen. Interessant is dat bij de kastcontroles de aantallen twee pieken vertonen: een voorjaarspiek en een najaarspiek!

Vervolg hoe ruig is de ruige?

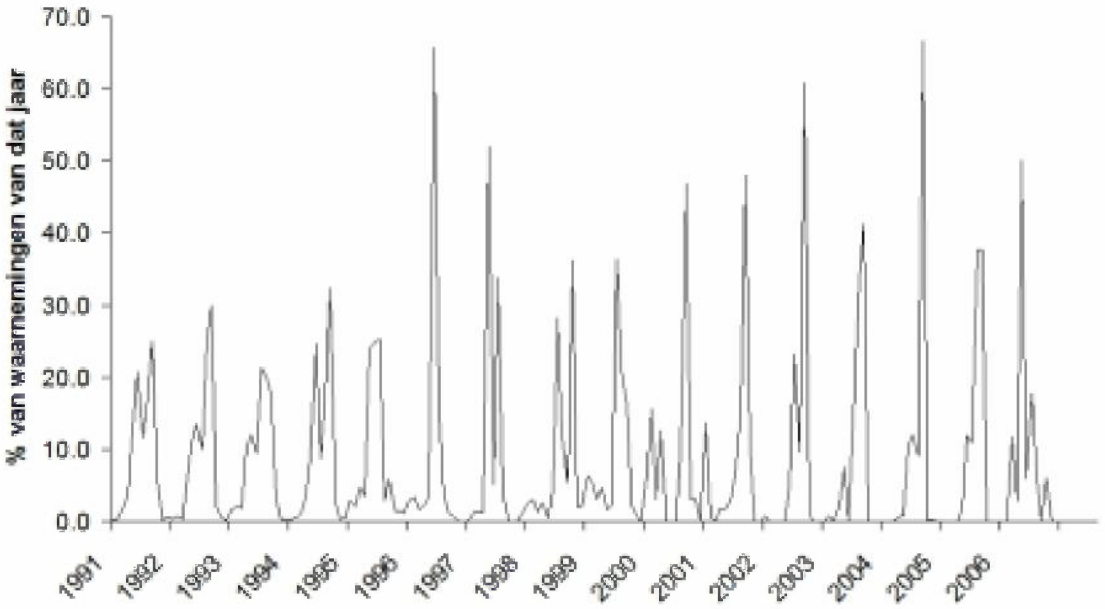

Waarnemingen van ruige dwergvleermuizen in de database van de Zoogdiervereniging VZZ. Er is een jaarlijkse piek in aantallen in de herfst, maar in hoeverre is die beïnvloed door meetinspanning?

Nederland: waar?

Het is niet alleen interessant wanneer ruige dwergvleermuizen in Nederland trekken, maar ook waar ze dat doen. Ook daaraan doen een aantal mensen onderzoek. Zo deed de NOZOS dit najaar in Noord-Holland onderzoek aan trek door ruige dwergen door luisterkistjes op strategische, steeds wisselende locaties in de kop van Noord-Holland in te zetten. Daarnaast werd ook op transecten naar ruige dwergvleermuizen geluisterd.

De Fryske Feriening foar Fjildbiology doet al een paar jaar onderzoek naar trek door ruige vleermuizen, door op vaste luisterposten met behulp van batdetectoren naar trekkende dieren te luisteren.

De Veldwerkgroep van de VZZ deed dit najaar ook onderzoek naar de trek van de ruige dwergen, door middel van een simultaantelling in de kuststreek, de Waddeneilanden en het binnenland. Dat gaf heel verschillende resultaten: op sommige locaties werd geen enkele ruige dwergvleermuis geteld, op andere locaties passeerden er grote aantallen.

Naar een compleet beeld?

Door al deze tellingen en onderzoeken te combineren, zou een mooi beeld van de trek van de ruige dwergvleermuis in ruimte en tijd te vormen moeten zijn. Maar dat beeld kan altijd beter! Dus ik wil jullie oproepen volgend jaar mee te doen aan de ruige dwergvleermuistelling van de Veldwerkgroep, van de FFF of van NOZON, of om een serie vleermuiskasten in de buurt van je huis op te hangen, en die regelmatig te controleren.

Download presentatie Vlen-dag

De presentatie is te downloaden via topmenu, download bestanden, vlendag 2008 presentaties.

Natura 2000 en vleermuizen in Nederland

door Johan Thissen, Zoogdiervereniging VZZ

Natura 2000 is het gebiedsgerichte deel van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De Habitatrichtlijn heeft een soortgericht deel (in Nederland vastgelegd in de Flora- en faunawet) en een gebiedsgericht deel. Een Natura 2000-gebied kan een Habitatrichtlijngebied en/of een Vogelrichtlijngebied zijn.
Alle Nederlandse vleermuizen hebben soortgerichte bescherming, maar slechts drie zijn Natura 2000-soort (bescherming in gebieden): ingekorven vleermuis, vale vleermuis en meervleermuis. Volgens de Habitatrichtlijn is ook de Bechsteins vleermuis een Natura 2000-soort. Nederland heeft deze soort echter niet als Natura 2000-soort beschouwd, omdat ons land nauwelijks van belang leek voor de Bechsteins vleermuis. Door onderzoek van René Janssen et al. (2008) weten we sinds kort beter. Zoogdiervereniging VZZ heeft het ministerie van LNV dus gevraagd om ook Bechsteins vleermuis te gaan beschouwen als Natura 2000-soort. De verwachting is dat LNV dit verzoek naast zich neer zal leggen. De Europese Commissie heeft een aantal jaren geleden ingestemd met de benadering van LNV dat ons land in het kader van Natura 2000 niets hoeft te doen voor de Bechsteins vleermuis.

Nederland is verplicht om de populaties van Natura 2000-soorten op landelijk niveau te behouden, of waar nodig uit te breiden. Voor de ingekorven vleermuis en de meervleermuis geldt volgens het Natura 2000 doelendocument van het ministerie van LNV een behoudsdoelstelling en voor de vale vleermuis uitbreiding.
Opmerkelijk is dat voor enkele Habitatrichtlijnsoorten ook doelen zijn geformuleerd voor gebieden, die alleen als Vogelrichtlijngebied aangewezen zijn. Dit geldt onder andere voor de meervleermuis, niet voor vale vleermuis en ingekorven vleermuis.

Tijdpad van de uitvoering van het gebiedsgerichte deel van de Habitatrichtlijn

1992	Habitatrichtlijn gepubliceerd
1994	in werking getreden
2003	aanmelding Habitatrichtlijngebieden bij de Europese Commissie
2004	consultatie over vleermuizen
2005	voorgelegd aan organisaties
jan. 2007	eerste tranche (111) Natura 2000-gebieden ter visie
mei 2007	zeven gebieden (Waddengebied) ter visie
sept. 2008	derde tranche (29) gebieden ter visie

Natura 2000-gebieden voor vleermuizen
De Natura 2000-gebieden Geuldal, Bemelerberg & Schiepersberg, Savelsbos en Sint Pietersberg & Jekerdal hebben vanwege hun functie in de winter een doel

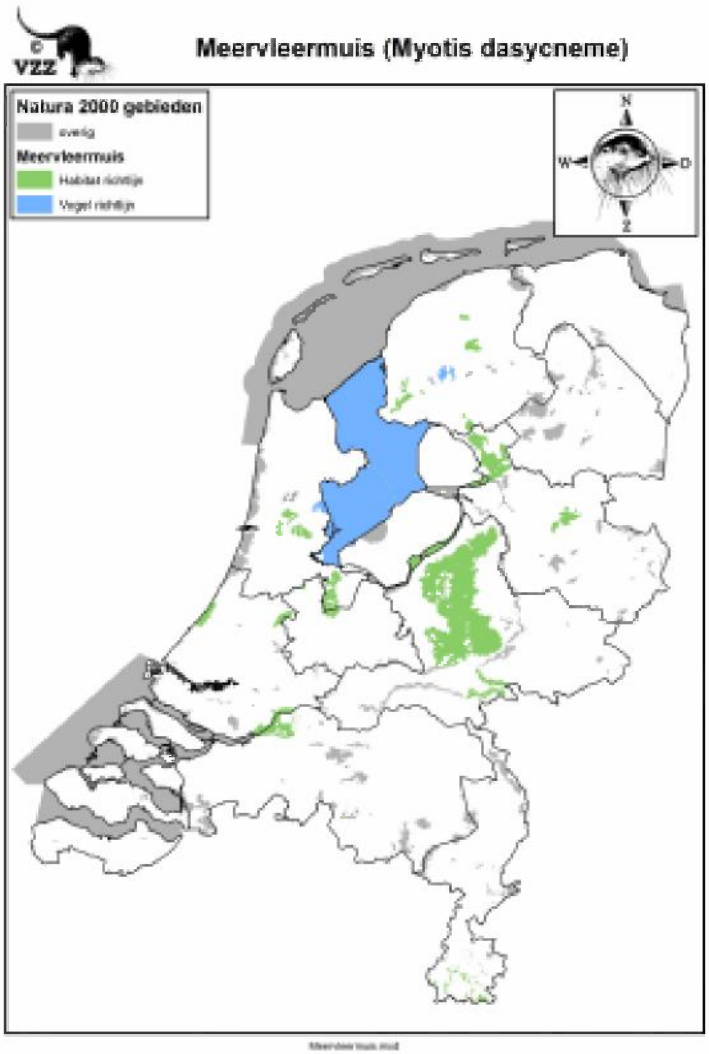

Natura 2000-gebieden in Nederland met een doelstelling voor de meervleermuis.

Vervolg Naturra 2000 en vleermuizen

gekregen voor de ingekorven vleermuis en de vale vleermuis. Vanwege de functie als kraamgebied heeft ook het Natura 2000-gebied Abdij Lilbosch & Mariahoop een doel gekregen voor de ingekorven vleermuis. Dit Natura 2000-gebied is speciaal geselecteerd voor alleen deze vleermuis. Het gaat hier dus alleen om de ingekorven vleermuis. De aanwijzing is beperkt gebleven tot de terreinen van de twee kloosters, waar de kraamkolonies zitten. Het hele foerageergebied, dat zich vele kilometers uitstrekt rond de kloosters (Dekker & Limpens, 2007), is geen Natura 2000-gebied, maar door externe werking is er in feite wel sprake van bescherming van het foerageergebied. Daar mag niet zomaar iets gebeuren dat een wezenlijke negatieve invloed zou kunnen hebben op de kolonies. Zoogdiervereniging VZZ heeft in het verleden wel gevraagd om een Natura 2000-status ook voor het foerageergebied, maar LNV heeft dat niet overgenomen.

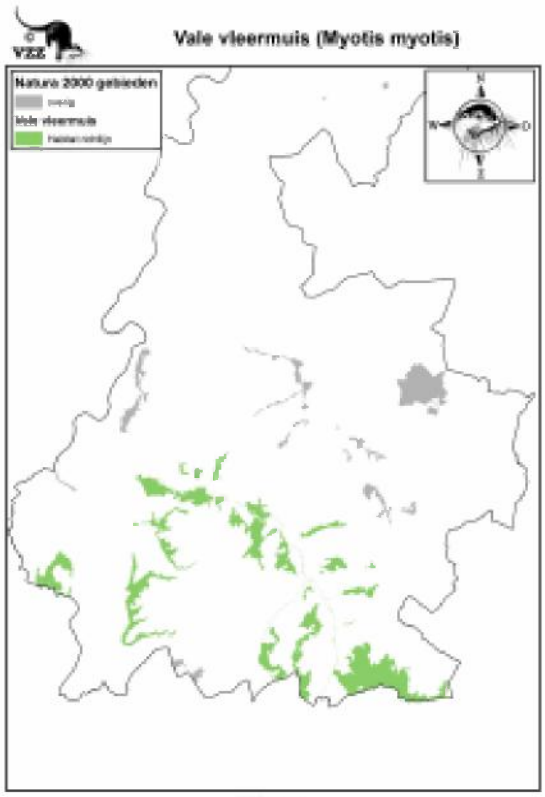

Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg met een doelstelling voor de vale vleermuis.

Zoals gezien het verspreidingsbeeld te verwachten was, liggen de Natura 2000-gebieden voor de meervleermuis verspreid over heel Nederland. De Natura 2000-gebieden Veluwe en Meijendel & Berkheide zijn de belangrijkste overwinteringsgebieden. Ze overwinteren ook in de bovengenoemde Limburgse gebieden met mergelgroeven, die tevens aangewezen zijn voor ingekorven vleermuis en vale vleermuis. Drie Vogelrichtlijngebieden hebben toch ook een doel gekregen voor de meervleermuis, namelijk Sneekermeergebied, IJsselmeer (het grote Vogelrichtlijndeel daarvan) en polder Zeevang. De Vogelrichtlijngebieden Uiterwaarden Neder-Rijn en Uiterwaarden IJssel hebben geen doelstelling voor de meervleermuis. Onlangs is echter ontdekt dat deze gebieden gebruikt worden door meervleermuizen uit verblijfplaatsen in de omgeving (Haarsma, 2008.). Dus heeft Zoogdiervereniging VZZ aan LNV gevraagd om ook deze twee Natura 2000-gebieden een doelstelling te geven voor de meervleermuis.

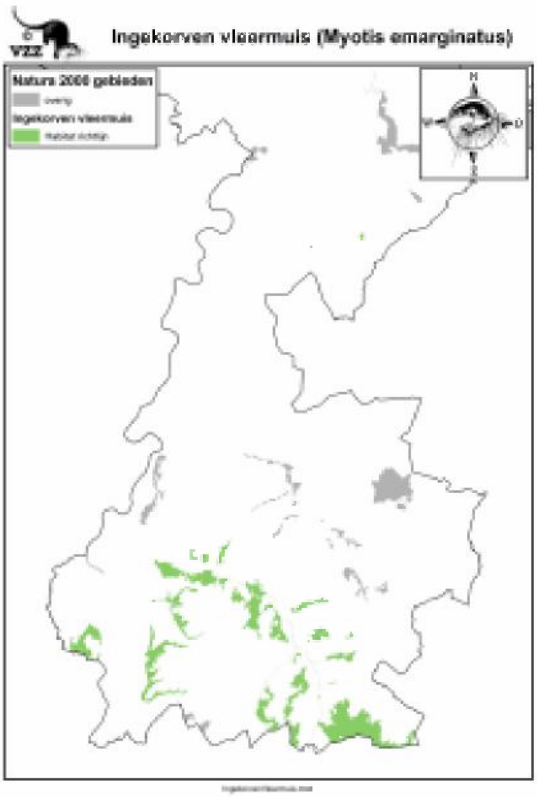

Natura 2000-gebieden in Zuid-en Midden-Limburg met een doelstelling voor de ingekorven vleermuis.

Speciale begrenzing voor mergelgroeven

Ondergrondse mergelgroeven, die niet geheel of gedeeltelijk buiten het bovengronds begrensde gebied vallen, kunnen toch onder Natura 2000 vallen, als ze van belang zijn voor Natura 2000-vleermuizen. Bij de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden in 2003 was dat vergeten. Nu is dat hersteld. Zo staat er in het ontwerp aanmeldingsbesluit van Sint Pietersberg & Jekerdal (september 2008) het volgende. “Bij de aanmelding als

Vervolg Naturra 2000 en vleermuizen

Habitatrichtlijngebied is bij de begrenzing geen rekening gehouden met de ligging van ondergrondse mergelgroeven die van belang zijn bij overwinterende vleermuizen waarvoor het gebied is aangemeld […]. De volgende (delen van) groeven, die geheel of gedeeltelijk buiten het bovengronds begrensd gebied vallen, zijn daarom toegevoegd en apart gemarkeerd op de kaart: Apostelgroeve, Cannerberg, Groeve De Keel en Noordelijk Stelsel (bij voormalig Fort Sint Pieter).” Op onderstaand kaartje zijn dat de gebieden met een oranje raster. Onder Cannerberg valt hier onder ander de Boschberggroeve, die belangrijk is voor de Bechsteins vleermuis. Maar let wel: de bescherming die daar nu op gelegd is, geldt niet voor de Bechsteins. Die is namelijk in Nederland geen Natura 2000-soort (zie boven).

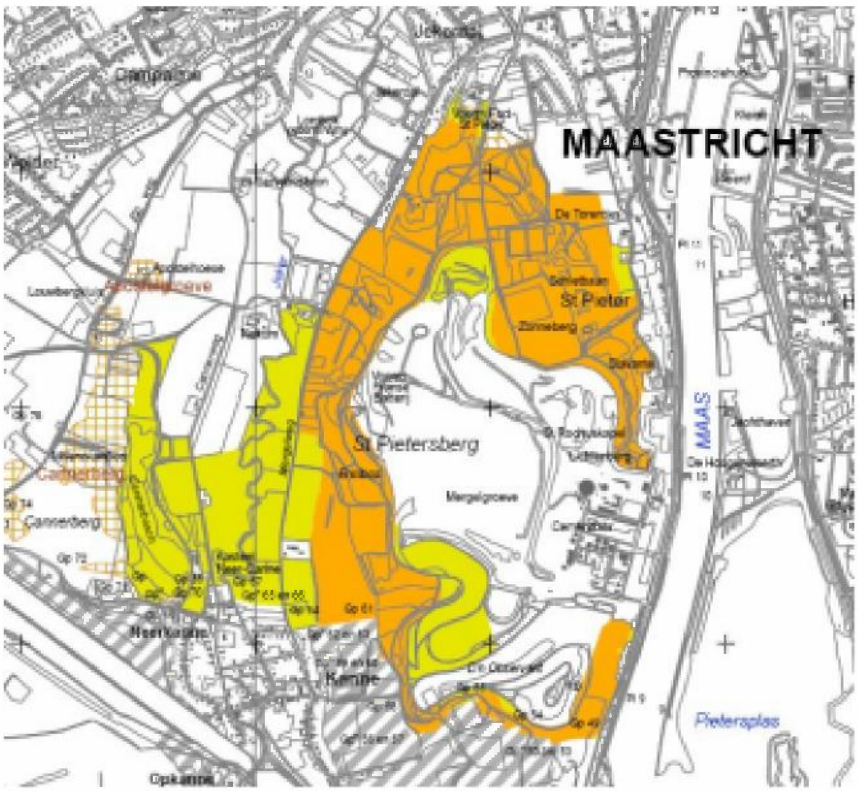

Kaart van het Natura 2000-gebied Sint Pietersberg & Jekerdal, uit het ontwerp aanwijzingsbesluit van september 2008.
Oranje vlak: Natura 2000-gebied en Beschermd Natuurmonument
Geel: alleen Natura 2000-gebied
Oranje raster: ondergronds begrensd Natura 2000-gebied

Zoogdiervereniging VZZ en werkgroep bescherming
In 2004 wees Zoogdiervereniging VZZ op het ontbreken van vele mergelgroeves. Dit is grotendeels aangepast, onder andere door “ondergrondse begrenzing”. Bij de inspraak in 2007 wezen we op het ontbreken van het foerageergebied van de kraamkolonies van de ingekorven vleermuis. Bij de inspraak in 2008 wezen we op de zwermfunctie van mergelgroeven, Bechsteins vleermuis en de recente ontdekte verblijfplaatsen van meervleermuizen langs IJssel en Nederrijn.

Download presentatie Vlen-dag
De presentatie is te downloaden via topmenu, download bestanden, vlendag 2008 presentaties.

Literatuur
- Dekker J. & H. Limpens, 2007. Ingekorven vleermuizen op de kaart. Zoogdier 18(3): 7-10.
- Haarsma, A.-J., 2008. Meervleermuizen rond de IJssel en Nederrijn. VZZ-Rapport 2008.41. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.
- Janssen, R., J. van Schaik, B. Kranstauber & J.J.A. Dekker, 2008. Zwermactiviteit van vleermuizen in het najaar voor kalksteengroeven in Limburg. VZZ rapport 2008.55. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem. http://www.zoogdiervereniging.nl/sites/default/files/imce/nieuwesite/0verigen/downloads/2008.55%20Zwermonderzoek%20Limburg%20.pdf

Het belang van groeves in het najaar voor vleermuizen!

Door: Jaap van Schaik

Van begin augustus tot halverwege oktober 2008 is er voor zes vooraf geselecteerde kalksteengroeven onderzoek gedaan naar het zwermgedrag van vleermuizen voor winterobjecten. Gedurende 11 weekenden werden meer dan 1400 paarbeluste vleermuizen van 13 verschillende soorten gevangen waaronder de zeer zeldzame: Bechsteins vleermuis, Brandts vleermuis en Grijze grootoorvleermuis. De watervleermuis is het meest gevangen, gevolgd door de franjestaart en de ingekorven vleermuis. Hiermee is dit onderzoek het eerste grootschalige, langdurige onderzoek naar zwermgedrag in Nederland.

De kalksteengroeven worden momenteel enkel in de wintermaanden als "belangrijk voor vleermuizen gezien. Echter, mogelijk is de zwermperiode mogelijk nog veel belangrijker. Het zwermgedrag heeft twee functies. Ten eerste als samenkomst om te paren. Doordat bij het zwermen veel dieren uit een wijde omgeving betrokken zijn, vindt er genetische uitwisseling tussen in de zomer gescheiden populaties plaats. Ten tweede wordt er verondersteld, dat door zwermgedrag jonge dieren van oude dieren leren waar verschillende mogelijkheden voor overwinteringplaatsen zich bevinden. Zwermgedrag is dus een essentieel onderdeel van het leven van vleermuizen. En de plekken waar dit gebeurt zijn dus van groot belang voor de bescherming van deze zoogdieren!

Naast dat er zwermgedrag is vastgesteld, blijken de zwermpieken in vier categorieën onder te verdelen zijn. Tevens blijkt het zwermgedrag steeds tussen twee uren plaats te vinden. Dit blijken goede aanknopingspunten te zijn om vleermuizen in deze periode te beschermen, zoals het uitzetten van verlichting voor ingangen tijdens de zwermtijd.

Daarnaast blijken de onderzochte groeven sterk van elkaar te verschillen in de soortensamenstelling en gevangen aantallen. Dit laat zien dat het van groot belang dat verschillende van deze winterobjecten onderzocht worden om een goed beeld van zwermpieken en de aanwezigheid van soorten in een regio vast te stellen. Maar ook hoe belangrijk het is om meer dan één groeve te beschermen.

De resultaten van het onderzoek zijn neergelegd in het onlangs verschenen rapport Zwermactiviteit van vleermuizen in het najaar voor kalksteengroeven in Limburg. Van R. Janssen, J. van Schaik, B. Kranstauber en J.J.A. Dekker, 2008. (VZZ rapport 2008.55. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.)

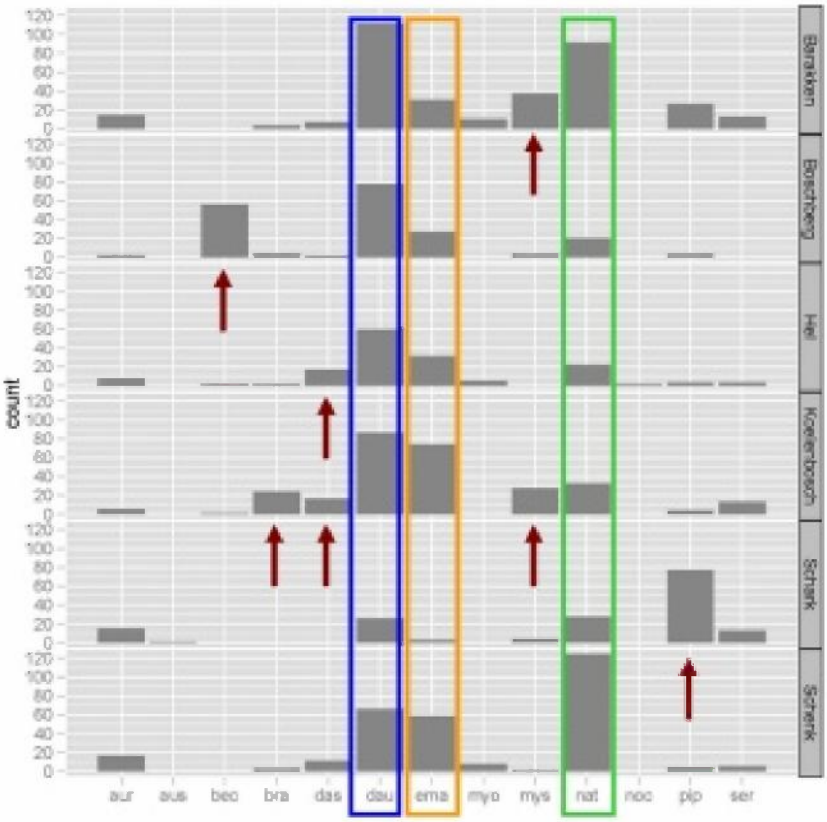

Figuur 1: aantal vangsten per soort per groeve. De omlijnde soorten zijn de drie meest gevangen soorten. De soortcodes zijn de eerste drie letters van de Latijnse soortsaanduiding De pijlen geven de opvallend hoge aantallen vangsten weer ten opzichte van de verschillende groeven.

Het verslag is te downsloaden van
www.vleermuis.net: topmenu, download bestanden en
de presentatie op de Vlen-dag via topmenu, download bestanden, vlendag 2008 presentaties.

Korte nieuwsberichten

Hierbij zou ik iedereen willen attenderen op de nieuwsberichten op www.vleermuis.net en op www.vzz.nl.

www.vleermuis.net

Nieuwe en oude Vlen-nieuwsbrieven op internet
Alle nieuwe en oude Vlen-nieuwsbrieven zijn gesand en worden op www.vleermuis.net gezet.
De laatste nieuwsbrief (nummer 57) is te downloaden van vleermuis.net. Vergeet niet eerst in te loggen. Ga vervolgens via het topmenu naar Download, download bestanden. De nieuwbrief staat in de map "vlen nieuwsbrief 2008".

Ondertussen zijn op de site ook de eerste 20 nieuwsbrieven ooit verschenen in het archief geplaats (vlen nieuwsbrief archief). Binnenkort verschijnt de rest.

Veel lees plezier

Het Vleermuis.net team

Forum op www.vleermuis.net

Heb je een vraag, mededeling of opmerking ? log in en ga naar het forum...

Discussieer mee over het onderwerp **Hoe zou jij de vleermuis beschermen?**

Om iedereen vrij zijn mening te laten spuien, maar dit niet naar het algemene publiek te ventileren, starten we de discussie op het gesloten onderdeel van het Forum. Als je wilt deelnemen aan de discussie of de reacties wilt lezen, geef je dan op per e-mail (vlen@vzz.nl). Dan geven we je toegang.

Doe mee aan de **POLL** ***'kan de gewone dwergvleermuis niet van tabel 3?*** onder **bescherming - wetgeving nieuws**

www.vzz.nl

Ook Drenthe van start met Zoogdieratlas.nl (RADIO)
17 februari 2009
UPDATE: beluister het interview met projectleider Drenthe, Simone Vos bij RTV Drenthe

Door van alle Drentse zoogdieren in kaart te brengen waar ze gezien zijn, komt er een goed beeld van de verspreiding. Dan wordt ook duidelijk of bepaalde soorten hun gebied hebben kunnen uitbreiden of juist zien krimpen. Ook naar de verspreiding van kwetsbare soorten als vleermuizen wordt met veel interesse gekeken.
De bezoeker kan zijn eigen waarnemingen uit het veld doorgeven. Zo wordt ‘online’ gewerkt aan een steeds beter beeld van de zoogdieren in Drenthe. De zoogdieratlas van Drenthe is een samenwerking van Provincie Drenthe, Het Drentse landschap, Landschapbeheer Drenthe, Vleermuiswerkgroep, Waterschap Hunze en Aa’s en initiatiefnemer de Zoogdiervereniging. Zij tekenen op 19 februari een intentieverklaring.

De zoogdieratlas van Drenthe is onderdeel van een landelijk project Zoogdieratlas.nl van de Zoogdiervereniging. www.zoogdieratlas.nl

vervolg korte nieuwsberichten

Website provinciale werkgroepen

IJskelder Wittenburg te Wassenaar; een groot succes
18 december 2008,Kees Mostert

In het landgoedrijke binnenduingebied tussen Den Haag en Wassenaar waren slechts enkele winteronderkomens voor vleermuizen bekend. Dit was destijds (in 1999) reden om de kleine oude ijskelder in het landgoed Wittenburg te herstellen en in te richten als vleermuisonderkomen. Dit werd uitgevoerd met een subsidie van het provinciale soortenbeleid (nu Leefgebieden beleid).
De ijskelder wordt, net als alle andere bekende vleermuisonderkomens, elke winter eenmaal gecontroleerd op de aanwezigheid van overwinterende vleermuizen door leden van Stichting Zoogdierenwerkgroep.

Inmiddels is er tien jaar gemonitoord en kunnen we terugkijken op een zeer succesvolle ontwikkeling. Tijdens de eerste telling (kort na de inrichting) in de winter 1999/2000 werd nog geen enkel dier aangetroffen, maar de daarop volgende winter had de eerste baardvleermuis (Myotis mystacinus) zijn weg naar de ijskelder al gevonden. Afgelopen week werden tijdens de tiende telling (winter 2008/2009) maar liefst 33 overwinterende vleermuizen in de ijskelder aangetroffen, verdeeld over vier soorten.

lees verder op: www.zwgzh.nl

Jaarprogramma 2009 Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland
woensdag 25 februari 2009

In 2009 organiseert Zoogdierwerkgroep Zui-Holland weer een aantal activiteiten. Voorlopig vind u hier de activiteiten tot de zomer.

lees verder op: www.zwgzh.nl

Berichten van Zoogmail

Vleermuismuseum
Zoogmail 2009 09, Klarissa Nienhuys

Leden van het Vleermuis Coördinatie Overleg Groningen hebben medio februari 2009 een bezoek gebracht aan het Vleermuismuseum te Neede. Het vleermuismuseum bevindt zich op de zolder boven de openbare bibliotheek te Neede; expositie gratis.

Informatie en openingstijden:
- www.vleermuizendorp.nl
- www.bibliotheekoostachterhoek.nl

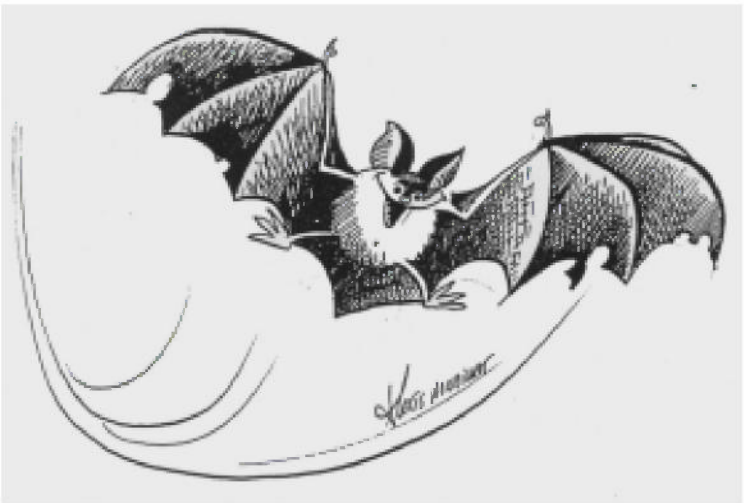

Agenda

Cursus analyseren van vleermuisengeluiden
Datum: (vrijdag 6 en) zaterdag 14 maart 2009
Tijd: 10:00 – 17:00 uur
Plaats: Nijmegen of Arnhem
Cursusleiders: Freek Cornelis, Johannes Regelink
Kosten: € 75 (vrijwilligers), € 250 (beroepskrachten),
Aanmelden: 026-3705318 of secretariaat@vzz.nl
Contactpersoon: Barbara Pattikawa.
Informatie: www.vzz.nl
LET OP: Deze cursus is alleen geschikt voor de gevorderde vleermuiswerker; d.w.z. mensen met ruime ervaring met vleermuisonderzoek met batdetectors.

Cursus vleermuizen en planologie
Datum: 18, 25 maart en 1 april
plaats: Arnhem
Tijden: 10.00 uur - 17.00 uur.
Aantal deelnemers: max. 25
Cursusleiders: Hans Huitema, Herman Limpens en Johannes Regelink (Zoogdiervereniging VZZ)
Kosten: € 750, € 100 voor veldwerkers VZZ
opgave: 026-3705318 of secretariaat@vzz.nl
Infornatie: www.vzz.nl

Cursus vleermuizen en planologie
Datum: 9, 16 en 23 april
plaats: Arnhem
Tijden: 10.00 uur - 17.00 uur.
Aantal deelnemers: max. 25
Cursusleiders: Hans Huitema, Herman Limpens en Johannes Regelink (Zoogdiervereniging VZZ)
Kosten: € 750, € 100 voor veldwerkers VZZ
opgave: 026-3705318 of secretariaat@vzz.nl
Infornatie: www.vzz.nl

Cursusdag Zoldertellingen
Datum: 4x in mei
Plaats: Roermond, Roosendaal, Gouda en Arnhem
Aantal deelnemers: 25
Kosten: gratis voor tellers
Opgeven: cursussen@vzz.nl, 026-3705318
Omschrijving: de cursusdag Zoldertellingen vleermuizen is in het leven geroepen om mensen op te leiden die (gaan) meedoen aan het netwerk monitoring zolder-tellingen. In de ochtend presentaties over monitoring, en soortherkenning. In de middag de zolder op onder begeleiding van ervaren tellers.

Informatie: www.vzz.nl

Vleermuisnachten (NJN)
Datum: 15 en 16 mei 2009
Plaats: diverse plaatsen door heel Nederland
Informatie: www.vleermuisnachten.njn.nl

Voorjaarstelling Ruige dwergvleermuizen
Datum: 20 mei - 1 juli
Plaats: op een aantal locaties verspreid door het land (maar voooral langs de kust)
Organisatie: Veldwerkgroep VZZ
Doel: een landelijke telling om meer zicht te krijgen op de migratie van vleermuizen, vooral op die van de ruige dwergvleermuis

In de periode van 20 mei tot 1 juli 2009 volgt de zomertelling. Binnen deze periode gaat een sterke voorkeur uit naar het uitvoeren van de telling op 6 of 7 juni, tenzij de weersomstandigheden dan slecht blijken te zijn.

Informatie: www.vzz.nl - veldwerkgroep
http://www.zoogdiervereniging.nl/node/410
(tijdelijke projectpagina).

Inventariseren van vleermuizen
Datum: in juni
Plaats: Leersum, Baarn
Maximum aantal deelnemers: 30
Kosten: Vrijwilligers € 75,- / Professionals € 375,-
Opgeven: cursussen@vzz.nl, 026-3705318

Omschrijving: De cursus Inventariseren van vleermuizen beslaat een weekend met theorie en praktijk. Een greep uit de onderwerpen die aan de orde komen: herkenning van vleermuizen aan de hand van de sonar, effectief gebruik van een nacht, efficiënt gebruik van verschillende methoden waaronder batdetectors, mistnetten, real-time recorders.

Agenda vervolg

De cursus worden gegeven in het kader van een lopende onderzoeksproject. Dit levert de unieke gelegenheid om het geleerde direct in praktijk te kunnen brengen in veldonderzoek.

Informatie: www.vzz.nl

Landelijke teldag meervleermuizen
Datum: 20 juni 2009
Plaats: diverse plaatsen in Nederland
Informatie: www.vleermuis.net, www.vzz.nl

20 mei - 1 juli: Voorjaarstelling Ruige dwergvleermuizen
Om meer zicht te krijgen op de migratie van vleermuizen, vooral op die van de ruige dwergvleermuis, organiseert de Veldwerkgroep een landelijke telling. Op een aantal locaties verspreid door het land (maar vooral langs de kust) worden dan met de detector zowel in het najaar als zomerperiode onderzocht. De najaarstelling heeft in 2008 plaatsgevonden en in de periode van 20 mei tot 1 juli 2009 volgt de zomertelling. Binnen deze periode gaat een sterke voorkeur uit naar het uitvoeren van de telling op 6 of 7 juni, tenzij de weersomstandigheden dan slecht blijken te zijn. Meer informatie vind je op de tijdelijke projectpagina. Voor verdere vragen kan je terecht bij de Veldwerkgroep.

Cursus vangen en hanteren van vleermuizen voor gevorderden
Datum: 20 - 23 augustus 2009
Plaats: volgt
Informatie: Vlen/VZZ, volgt

Cursus vangen en hanteren van vleermuizen voor beginners
Datum: 27 - 30 augustus 2009
Plaats: volgt
Informatie: Vlen/VZZ, volgt

Nacht van de vleermuis
Datum: 29 augustus 2009
Plaats: diverse plaatsen in Nederland
Informatie: www.vleermuis.net, www.vzz.nl

Vlen-dag
Datum: zaterdag 31 oktober 2009
Plaats: volgt
Informatie: www.vleermuis.net, www.vzz.nl

XVth International Bat Research Conference
Datum: augustus 2010
Informatie: nog niet beschikbaar
Plaats: Praag, Tsjechische Republiek
Voertaal: Engels

XVIth International Bat Research Conference
Datum: augustus 2011
Informatie: nog niet beschikbaar
Plaats: Litouwen
Voertaal: Engels

Voor informatie over bovenstaande conferenties kan men ook terecht bij:
RCBSC
Postbus 835, 2300 AV Leiden
e-mail: phc.lina@tiscali.nl

- advertentie -

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E. de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79
fax: 071 -576 62 68
e-mail: bioquip@zonnet.nl
website: www.bioquip.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ
Secretaris: Anne Jifke Haarsma, tel: 06 - 16392155, Rijnlaan 153, 2105 XM Heemstede.
Publiciteit en Ledenadministratie: Saskia Roselaar, tel: 071 - 5280022, Haven 24 A, 2312 MJ Leiden.
Overige bestuursleden: René Janssen, tel: 0345 - 530085, Leonie de Kluys, tel: 06 - 41482817, Carolien van der Graaf, tel: 070 - 8892222, Annemieke Ouwehand, tel: 026-4951448, www.vleermuis.net, e-mail: vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming
Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem, tel: 026 - 3705318, fax: 026 - 3704038, site: www.vzz.nl, e-mail: info@vzz.nl
Zoogdiermonitoring
Antwoordnummer 1380, 6800 VC Arnhem
e-mail: zoogdier@vzz.nl
Wintertellingen: Vilmar Dijkstra, e-mail: v.dijkstra@vzz.nl
Databankbeheerder VZZ: Martijn Vanoene zoogdier@vzz.nl of martijn.vanoene@vzz.nl

Provinciale Werkgroepen

Friesland: **Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF)**
Coördinator: Teddy Dolstra, tel: 0621 - 686354, Zuiderweg 10, 8395 KV Steggerda, e-mail: Suchbistenwurkgroep-fff@hetnet.nl

Groningen: **Vleermuis Coördinatie Overleg Groningen (VleCOG)**
Contactpersoon: Jan van Muijlwijk, Golf van Riga 61, 9642 CJ Veendam, e-mail: jvmmap@bart.nl

Drenthe: **Vleermuiswerkgroep Drenthe (VLED)**
Provinciaal coördinator: Reinier Meijer, tel: 0592 - 372359, Zwartwatersweg 103, 9402 SM Assen, e-mail: vled@vzz.nl

Overijssel: **ZWG- Overijssel**
Secretariaat: p/a N & M Overijssel
Contactpersoon: Nico Driessen, tel: 038 - 4250960, Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle, e-mail: n.driessen@natuurmilieu.nl

Gelderland: **VLEGEL**
Secretaris: Hans Hartvelt, tel. 0318-430898, Lijsterbeslaan 7, 6721 CW Bennekom, e-mail: secretariaat@vlegel.org
Wintertellingen: Gerhard Glas, tel. 026-4432879

Flevoland:
Contactpersoon: Jeroen Reinhold, tel: 0320 - 231971, Archipel 35-44, 8224 HK Lelystad, e-mail: reinhold@landschapsbeheer.net

Noord-Holland: **NOZOS**
Contactpersoon: Joy de Wit, tel: 020 - 6974518, Veldhuizenstraat 82, 1106 DH Amsterdam, e-mail: wittrans@xs4all.nl

Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW)
Contactpersoon: Paul Keuning, p.keuning@tiscali.nl
website: www.gooivleer.tk

Zuid-Holland: **ZWG- ZH**
Contactpersoon: Kees Mostert, 015-2145073
Palamedestraat74, 2612 XS Delft, info@zwgzh.nl

Utrecht: **VLEU**
Contactpersoon: Eric Jansen, tel: 030 - 2722644, Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht, e-mail: eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn, tel: 033 - 4622974), Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Noord-Brabant: **VWG-NB**
Contactpersoon: Fraqns Hijnen
Wintertellingen: René Janssen
Kastencoördinator: Erik Korsten, Chiel Simons
vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant
Contactpersoon: Ad van Poppel, tel: 013 - 4552030, Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: **ZWG-NHGL**
Contactpersoon / monitoring: Ludy Verheggen, tel: 043 - 3641166, Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde, e-mail ludy.verheggen@vzz.nl
Wintertellingen mergelgroeven: Jos Cobben, tel: 043 - 3252776
Netwerk Klachtenafhandeling IKL: Jan Kluskens, tel: 0475 - 386430

Zeeland: **ZWG- Zeeland**
Contactpersoon: Nanning-Jan Honingh (tel: 0113 - 548119) Schoondijksedijk 35, 4438 AE Driewegen, e-mail: nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl

Teksten kunnen aangeleverd worden via mail. Foto's en tekeningen liefst apart via de e-mail toesturen. Grafieken gelieve in een excel- bestand te versturen. Email:VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL